
A REURBANIZÁCIÓS TÉR KISVÁROSAINAK JELLEMZŐI ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁGON

Kókai Sándor

FEATURES OF TOWNS IN THE REURBANIZATIONAL SPACE IN NORTH-EASTERN HUNGARY

Settlements of the suburban areas in North-Eastern Hungary were not formed by newly built houses, people arrived already existing and active governmental area and they coloured its specific society. Suburban population mainly settled in villages close to the towns – some of them get the town status later. These villages get a duplex character, because the original population of the villages and the newly settled people live together. Their decisions – to move here – are defined; they can not find any motivation to go back, so migration is not significant. We can find several reasons for this phenomenon. Firstly, most of the habitant are in middle class status. Secondly, the suburban towns stayed mono-functional, which means that houses are homelike residence, but the quality of services, the local structure of employment and economy do not show any sign of urbanization. Thirdly, in the three examined city (Debrecen, Miskolc, Nyíregyháza) we can find several capable space for family houses. The high quality residences offer every benefits of the city life – without its drawbacks. That is how they keep the highest class of potentially suburbanizing layer of the society within the borders of the governmental towns.

The examined towns are under double pressure. On the one hand, the cities determine the layers of the society (employment, income), the levels of urbanization (number of houses and flats) and the economical functions. On the other hand, the population of the local surrounding determines the changes in the society structure (segregation, slum forming). These effects touched the towns unequally. People with lower status moved to agglomerated villages in North-Eastern Hungary. Nowadays the suburban towns around Miskolc and Debrecen (Alsó- and Felsőzsolca, Hajdúsámson) are heading serious social and economical problems. At the middle of the decade the driving forces of suburbanization are run out. At the year 2008 the migration profit in the towns gradually decreased to the half. The whole year migration statistics in the three cities turned to positive, which shows the beginning of reurbanization. In case of suburbanization the biggest changes are in the population of suburban towns, but in case of reurbanization it is not sure at all.

BEVEZETÉS

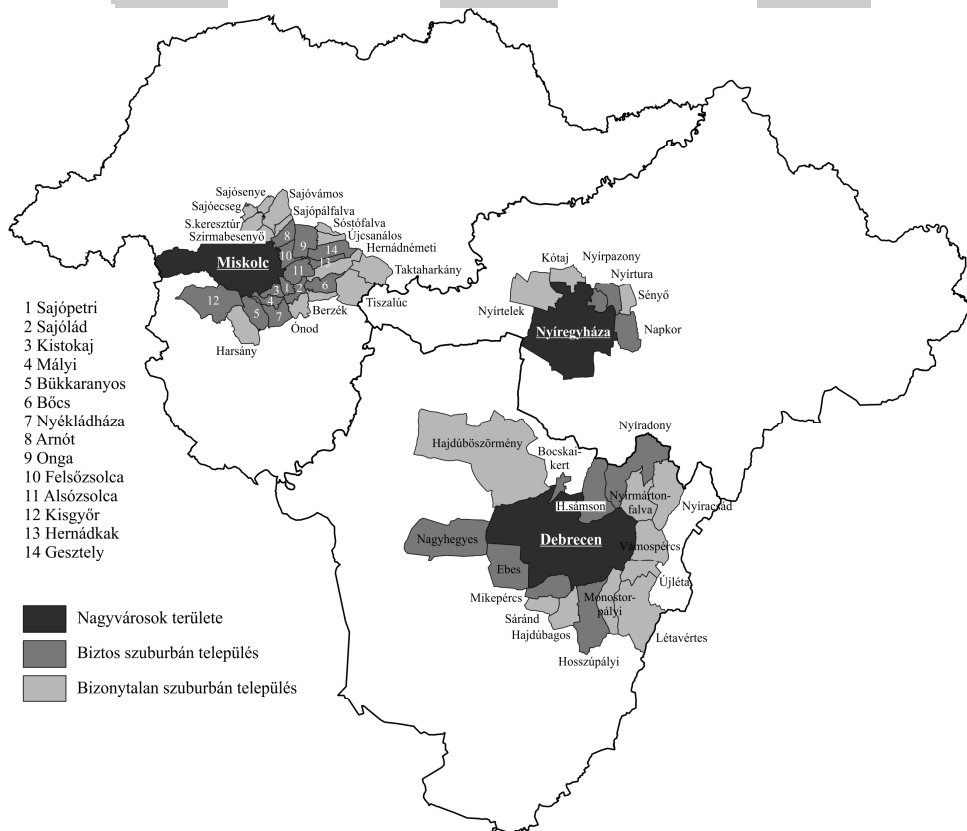
A modern urbanizációs folyamat magyarországi szakaszainak általános sajátosságai (pl. ENYEDI GY. 1988, TÍMÁR J. 1999, TÓTH J. 1988, 1996, 2008 stb.), mind demográfiai (pl. DÖVÉNYI Z. 2007, BAJMÓCY P. 2003, 2006, CSANÁDI G. – CSIZMADY A. 2002 stb.), mind gazdasági és infrastrukturális szegmensek alapján ismertek (pl. DÖVÉNYI Z. – KOVÁCS Z. 1999, KONRÁD GY. – SZELENYI I. 2000 stb.), különösen az eddig lezajlott szakaszokat tekintve. A klasszikus városfejlődés szakaszainak (városrobbanás, szuburbanizáció) fő tendenciái hasonlóak, országon és régióon belüli sajátosságokkal jellemezhetőek (TÍMÁR J. – VÁRADY M. 2000), amelyekhez Magyarország sajátos történelmi, társadalmi-gazdasági fejlődése, s mindezek megkésettége társul (pl. ENYEDI GY. 1988, LENGYEL I. – RECHNITZER J. 2004 stb.). Az elmúlt két évtizedben a szuburbanizációnak különböző altípusait, illetve fázisait tárták fel, így például a népesség, az ipar és a szolgáltató szektor szuburbanizációját (KOVÁCS Z. 2002., TÍMÁR J. 1999). A szuburbanizációs folyamatok területi és települési sajátosságai is részletes elemzésre kerültek (pl. HARDI T. 2002, TÓTH J. 2010, SZABÓ J. 2003, SZELENYI A. 2006, KÓKAI S. 2006 stb.). Kevesebb figyelem irányult azonban a szuburbanizáció utáni elmúlt fél évtized – nagyvárosi reurbanizációhoz is köthető – szuburbikiában lezajló differenciált változásainak bemutatására (pl. EGEDY T. 2007, 2009, DÖVÉNYI Z. 2007, KÓKAI S. 2011 stb.). Különösen kevés a szuburbikiak kisvárosainak szuburbanizáció utáni sajátosságait feltáró tanulmányok száma (pl. KÖSZEGFALVI GY. 2008, PIRISI G. – TRÓCSÁNYI A. 2006, SCHUCHMANN J. 2008 stb.). Tanulmányomban e hiányok részbeni pótlására teszek kísérletet Északkelet-Magyarország három nagyvárosának (Debrecen, Miskolc, Nyíregyháza) szuburbikiájában elhelyezkedő öt kisváros (Alsó- és Felsőzsolca, Nyékládháza, Hajdúsámson és Nyírtelek) társadalmi-gazdasági folyamatainak urbanizációs aspektusú bemutatásával. Sajóbábony kizárását a vizsgálatból több körülmény indokolta, melyek közül a legfontosabb, hogy 2001-2008 között a népességszámot a természetes fogyás és az elvándorlás 301 fővel csökkentette.

1. KISVÁROSOK A NAGYVÁROSI SZUBURBIÁKBAN ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁGON

A vidéki Magyarország nagyvárosi és nagy-középvárosi szuburbikiáinak lehatárolására számos kísérlet született (pl. BAJMÓCY P. 2003, 2006, NÉMETH ZS. 2011 stb.), eredményét tekintve azonban sem a szuburbikiák számát, sem az oda tartozó települések körét tekintve nem született konszenzus. Problematikus eleme a hazai szuburbanizáció kutatásának, hogy nincs egységesen elfogadott kritériuma annak, mikor tekinthető egy település szuburbikián jellegűnek. Egyes kutatók ezt csupán a népességszám gyarapodásához kötik, mások a népességszám és a lakásépítések alakulását együttesen veszik figyelembe. E tekintetben elegendő utalni szűkebb régióknak nagyvárosi szuburbikiáinak kiter-

jedésében (1. ábra) fennálló markáns különbségekre (pl. BAJMÓCY P. 2003, NÉMETH ZS. 2011, KÓKAI S. 2011 stb.). Gyakorlatilag kutatásonként külön-külön határozzák meg, mely településeket sorolják az adott nagyváros szuburbiumába.

1. ábra: Északkelet-Magyarország nagyvárosainak szuburbiai Bajmócy P. szerint
Figure 1: Suburban areas in the North-Eastern Hungary according to Bajmócy, P.

Forrás: Bajmócy P. 2003

Németh Zsolt szerint fontos kritérium, hogy a szuburbanizáció első szakaszában a szuburbia részévé váló településre a központi városból érkezzen az új lakók döntő többsége, akik ráadásul nem lehetnek a várost szociális, megélhetési okokból elhagyó, alacsony státuszú csoportok. E megszorítással vizsgálataiban az ország vidéki városainak szuburbiaiba mindössze 75 település került. Véleménye szerint csak ebben az esetben áll fenn az a körülmény, hogy a városi életvilág kiterjed egy-egy új településre, s veszi birtokba azt. Ha a rurális világ húzódik közelebb a városhoz, azzal szoros funkcionális kapcsolatban álló településre, akkor legfeljebb agglomerációról beszél-

hetünk. E felfogás szerint Debrecen szuburbiáját Bocskaikert, Mikepércs és Hajdúsámson, agglomerációját pedig Ebes, Hajdúbagos, Sáránd és Újléta képezi (NÉMETH Zs. 2011). Miskolcnak csak egyetlen szuburbán települése van (Bükkaranyos), s kilenc település alkotja az agglomerációját (pl. Alsózsolca, Onga, Sajóbáony stb.). Nyíregyházának egyetlen szuburbán települése sincs (okai között szerepet játszhat, hogy vizsgálataim szerint /KÓKAI S. 2011/ a nyíregyháziak a városhatáron belül elhelyezkedő ún. zöldövezeti, „belső szuburbán” lakóterületeket preferálták) és agglomerációját is csak négy település alkotja (pl. Nyírpezony, Nyírtelek, Nyírtura stb.).

Bajmócy Péter véleménye ettől merőben eltérő (BAJMÓCY P. 2003), mely szerint a vidéki Magyarország szuburbanizációs folyamatait vizsgálva csak Északkelet-Magyarország három nagyvárosa körül 24 db biztos szuburbán települést és 26 db bizonytalan szuburbán települést határozott meg (1. ábra).

E tanulmány célja nem egy harmadik lehatárolási lehetőség bizonygatása, mindazok ellenére sem, hogy korábbi tanulmányaimban (KÓKAI S. 2006, 2011) igyekeztem feltárni a Nyíregyháza körül kibontakozó szuburbanizációs folyamat sajátosságait és településeit. A biztos szuburbiába tartozó kisvárosok elmúlt években kialakult sajátos helyzetét kívánom bemutatni, különös tekintettel arra, hogy körükben ténylegesen érzékelhető-e a nagyvárosokban meginduló reurbanizáció hatása? Vannak-e jelei a nagyvárosok felé irányuló társadalmi mobilizációnak? Arról a problematikáról nem is beszélve, hogy a kisvárosok sorába emelt települések már az indulás pillanatában is funkcióhiányosak voltak és ebből az állapotból napjainkig sem tudtak kiemelkedni. Meg tudják-e tartani a korábban kitelepülteket? Nem elhanyagolható tény, hogy a városi címek is döntően a szuburbanizálódásnak köszönhető népességnövekedésen alapultak (1. táblázat). Az elmúlt fél évtized változásait is a nagyváros-kisváros relációkban helyeztem el és vizsgálom.

1.1. TÁRSADALMI-DEMOGRÁFIAI SAJÁTÓSÁGOK

A természetes szaporodáshoz és a migrációhoz kapcsolódó folyamatok együttes eredménye hogy Hajdúsámson kivételével valamennyi kisváros népességnövekedése 2004-2006 között megállt, miközben a központi nagyvárosokban kettő-négyezer fős népességgyarapodás következett be napjainkig, Miskolc kivételével. A legdinamikusabban Hajdúsámson népessége növekedett, míg a legkevésbé Felsőzsolca (281 fő) népessége 1990 és 2005/06 között. A többi kisvárosban a növekedés 10-15% közötti volt tizenöt év alatt. Nyírtelek népesség számának változását több tényező is befolyásolta, például kiterjedt külterülettel rendelkezik. Népességének 27%-a ma is külterületen él, így népsűrűsége mindössze 105 fő/km², míg például Alsózsolca esetében ez az érték 238 fő/km². Nyírtelek korstruktúrája is előregedett, száz 0–14 év közöttire 106 fő 60 éves és idősebb jutott 2005-ben. Alsózsolcán 2005-re e mutató értéke 68-re emelkedett. A népességszám változását a vizsgált kisvárosok esetében két fontos tényező befolyásolta. Egyrészt a születések és halálozások egyenlegéből következő természetes szaporodás illetve fogyás, másrészt a migráció. A természetes szaporodás értékeiben nincs ér-

de mi változás az elmúlt évtized adatait vizsgálva (2. táblázat), így nem ez határozta meg a népességszám alakulását.

1. táblázat: A továbbszámított népesség számának változása (1990-2011)
Table 1: Population change (1990-2011)

Időszak	Miskolc	Alsó- zsolca	Felső- zsolca	Nyéklád- háza	Debrecen	Hajdú- sámson	Nyíregy- háza	Nyírtelek
1990	196442	5723	6939	4432	212235	7734	114152	6589
2001	185567	6146	7083	4974	207625	10557	117476	7138
2002	182408	6208	7157	5021	206564	10946	117002	7150
2003	180282	6190	7150	4957	205881	11293	116899	7146
2004	177809	6228	7143	5015	204722	11443	116540	7176
2005	175701	6239	7162	5005	204297	11573	116336	7114
2006	174416	6191	7220	5008	204083	11803	115954	7087
2007	172637	6186	7155	4993	204124	12163	116298	7038
2008	171096	6148	7084	4939	205084	12576	116874	7005
2009	170234	6044	7043	4950	206225	12846	117597	7001
2010	169226	5976	6977	4978	207270	13108	117832	6938
2011	168075	5977	6869	4991	208016	13122	117852	6899

Forrás: KSH T-Star adatbázis

2. táblázat: A természetes szaporodás alakulása a vizsgált településeken (2000-2010)
Table 2: Natural increase (200-2010)

Időszak	Miskolc	Alsó- zsolca	Felső- zsolca	Nyéklád- háza	Debrecen	Hajdú- sámson	Nyíregy- háza	Nyírtelek
2000	-676	52	9	-22	-665	88	-82	-33
2001	-778	54	6	-18	-504	60	-81	-8
2002	-766	16	-8	-25	-339	63	-11	-17
2003	-849	20	-8	-15	-330	6	-143	-12
2004	-812	17	3	-20	-291	54	2	-29
2005	-826	10	16	-21	-233	22	-117	-27
2006	-739	6	4	-21	-154	67	-23	-21
2007	-764	18	0	-33	-378	49	0	-28
2008	-648	5	30	-17	-495	42	-13	-11
2009	-761	4	4	-11	-121	70	-4	-27
2010	-952	7	8	-14	-296	52	-172	-9

Forrás: KSH T-Star adatbázis

A migrációs adatok (3. táblázat) alapján megállapíthatjuk, hogy a vizsgált kisvárosok népességnövekedése elveszítette dinamikáját és az adatok alapvetően a migrációs nyereség lassulását-stagnálását mutatják, s a kisvárosok népesség száma stagnáló-csökkenő állapotba került. E tendencia alól még Hajdúsámson és Nyékládháza sem jelent kivételt. A 3. táblázat adataiból - 2005/06 óta – nem egyértelműek a nagyvárosi népességkoncentrációs tendenciák, azaz nem jelenthetjük ki egyértelműen, hogy a kisvárosoknak az elmúlt fél évtizedben migrációs vesztesége, a nagyvárosoknak pedig migrációs nyeresége volt. Mindazok ellenére, hogy a migrációs veszteség még Miskolc esetében is mérséklődött. A gyenge visszavándorlások mögött álló individuális motívu-

mok skálája rendkívül széles, s a vándorlási egyenleg bizonyos értelemben eltakarja a népességcserélődés intenzitásának kettősségét. Az oda és az elvándorlások különbsége 2005-től egyértelműen negatív értékeket vett fel Alsó- és Felsőzsolca esetében, a vándorlási veszteség vált meghatározóvá Nyírteleken, míg Hajdúsámson vándorlási nyeresége csak az évtized végére szűnt meg. Nyékládháza azonban még ekkor is vándorlási nyereséget mutatott. Az évtized közepétől Miskolc migrációs vesztesége is folyamatosan csökkent, míg ugyanebben az időszakban a kisvárosok migrációs vesztesége egyre nő, Nyékládháza kivételével. Debrecen és Nyíregyháza illetve a kapcsolódó kisvárosok között viszont egyértelműbb a viszony. Hajdúsámson esetében a bevándorlók száma 1990-től a legmagasabbnak bizonyult a vizsgált kisvárosok között, 2007-ig pedig szinte töretlenül emelkedett. Az elvándorlási ráta soha nem közelítette meg ezt a szintet, így a vizsgált évtizedben évről-évre tetemes vándorlási többletet könyvelhetett el, e tekintetben jóval felülmúlva a többi kisvárost is.

A 3. táblázat adatai azt is egyértelműen mutatják, hogy nem csak reurbanizációs visszavándorlás következhetett be a kisvárosokból. Mindezt az is alátámasztani látszik, hogy a kutatók azt vitatták ugyan, hogy milyen erősségű volt Északkelet-Magyarországon a szuburbanizáció, azt azonban nem, hogy Budapesttől eltérően itt a társadalmi elit helyett inkább az alsó-középrétegek vettek részt a folyamatban (BAJMÓCY P. 2006, NÉMETH Zs. 2011). E megállapítást tényként elfogadva egyértelmű, hogy Északkelet-Magyarország szuburbán régióinak kisvárosaiban és falvaiban nincs olyan anyagi tartalékokkal rendelkező népes társadalmi csoport, akik a reurbanizációval megújult nagyvárosokba tömegesen képesek lennének visszaköltözni, különösen a recesszió által leginkább sújtott pangó lakáspiaci kereslet tükrében.

3. táblázat: Vándorlási különbözet a vizsgált településekre számítva (fő)

Table 3: Migration balance

Időszak	Miskolc	Alsó- zsolca	Felső- zsolca	Nyéklád- háza	Debrecen	Hajdú- sámson	Nyíregy- háza	Nyírtelek
1995	-1475	32	27	35	-740	238	86	62
1996	-1292	17	35	32	-1438	94	153	38
1997	-1408	3	3	12	-1222	43	-477	78
1998	-1310	-31	22	27	-1233	204	-193	1
1999	-416	-15	-107	44	-800	288	-298	-16
2000	-1512	37	-12	11	-1360	373	-288	44
2001	-2320	3	66	60	-745	325	-221	20
2002	-1432	-34	0	-42	-547	266	-304	10
2003	-1747	19	-4	72	-1122	141	-366	25
2004	-1410	-5	17	8	-427	65	-435	-49
2005	-532	-62	43	26	-299	198	-345	13
2006	-1098	-18	-68	7	-158	280	223	-42
2007	-818	-55	-68	-18	1044	383	614	4
2008	-434	-107	-69	29	677	204	487	2
2009	-184	-70	-82	30	340	179	376	-50
2010	-305	-4	-119	23	427	-52	-16	-45

Forrás: KSH T-Star adatbázis

Természetesen a migráció belső szerkezetében is alapvetően átalakult az évtized végére a nagyváros és szuburbiaja közötti mozgások irányát tekintve. A gazdasági-pénzügyi válsággal járó bizonytalanság egyszerre fékezheti és gyorsíthatja, illetve halasztja az egyén migrációs szándékait. Különösen a nagyvárosok népességyarapódását tekintve elgondolkodtató, hogy a vidéki népesség beáramlása, vagy a szuburbiaiból való visszaáramlás a meghatározóbb.

Ahhoz, hogy a népességcserélődés ütemét és szerkezetét feltárjuk egyelőre nem állnak rendelkezésünkre megfelelő adatbázisok, így semmit sem lehet tudni a lakóhelyet változtatók társadalmi, demográfiai jellemzőiről. Közvetett adatok segítségével azonban értékes információkhoz juthatunk. A szuburbanizáció során is alapvető nézetkülönbségek jelentkeztek annak megítélésében, hogy Budapest és néhány vidéki nagyváros esetében a városkörnyéki települések intenzív népességnövekedése együtt járt-e a kiköltözők társadalmi összetételének, életmódjának, életvitelének és értékrendjének tartós megváltozásával. Megállapítást nyert, hogy vidéki szuburbanizáció szociális karakterében teljesen más típust képvisel, mint a főváros környéki. Ezen logikából következik, hogy a visszaköltöző társadalmi elit is nyomot hagy e kisvárosok társadalmának életmódján, életvitelén és értékrendjén. A modern életforma két elemét (személygépkocsi, kábeltévé) kiragadva e folyamatok lényege is jól megragadható.

4. táblázat: Személygépkocsik száma az üzemeltető lakbelye szerint (db)

Table 4: Number of cars

Időszak	Miskolc	Alsó- zsolca	Felső- zsolca	Nyék-lád- háza	Debrecen	Hajdú- sámson	Nyíregy- háza	Nyírtelek
2000	36675	879	1368	933	48508	1405	31689	1376
2001	37844	954	1423	1000	50599	1538	33017	1473
2002	40058	1051	1539	1111	54517	1858	34658	1581
2003	42564	1133	1640	1232	58648	2207	36535	1726
2004	43679	1175	1699	1327	61088	2424	37637	1772
2005	44322	1268	1778	1373	62340	2635	38102	1787
2006	44899	1342	1876	1449	63032	2876	38042	1862
2007	45437	1321	1920	1510	64152	3047	37862	1846
2008	45840	1330	1993	1552	64445	3166	37982	1889
2009	45071	1285	1965	1535	63195	3212	37611	1903
2010	44189	1277	1977	1514	62116	3238	37216	1877

Forrás: KSH T-Star adatbázis

A személygépkocsik számának alakulása (4. táblázat) önmagában nem mutatja a szuburbanizáció és az azt követő urbanizációs szakaszok között meglévő differenciákat, az azonban esetünkben mindenképpen tanulságos, hogy a gazdasági recessziótól függetlenül is megállt a növekedés 2006-2008 között, s ez a stagnálás tükröződik az 1000 főre jutó személygépkocsik számában is. Közvetve utal a jövedelmi viszonyok változására, ez a mutató is a nagyvárosokban a legmagasabb 2008-ban (Nyíregyháza 307 db, Debrecen 318 db, Miskolc 395 db). A kisvárosok közül Alsózsolca (469 db) emelkedett ki, Hajdúsámson (400 db) és Nyírtelek (360 db) magasabb, míg Felsőzsol-

ca (355 db) és Nyékládháza (319 db) alacsonyabb értékekkel rendelkezett, mint az adott szuburbia központi városa. Alsózsoltán 2005 év végén 1268 db személygépkocsit tartottak nyilván, ami ezer lakosra átlagosan 205 db gépkocsit jelentett, 36-tal kevesebbet, mint a kistérségi és 12-vel kevesebbet, mint a megyei átlag.

A kábeltelevízió hálózatba bekapcsolt lakások számának adatai csak hiányosan állnak rendelkezésünkre (5. táblázat), azonban a korábbi mutatók alapján felvázolt tendenciák itt is egyértelműen kirajzolódnak. Mindezek természetesen szociális okokkal is magyarázhatóak, mindezek ellenére elgondolkodtató, hogy valamennyi kisvárosban 2008-tól drasztikus fordulat következett be. Nyíregyháza stagnáló és Miskolc erősen csökkenő tendenciái is elgondolkodtatóak, az erősen változó távközlési piac ismeretében is.

5. táblázat: A kábeltelevízió hálózatba bekapcsolt lakások száma (db)
Table 5: Households with cable TV access

Időszak	Miskolc	Alsó- zsolca	Felső- zsolca	Nyéklád- háza	Debrecen	Hajdú- sámson	Nyíregyháza	Nyírtelek
2000	70945	759	na.	1400	60641	na.	32734	348
2001	50965	764	1490	1288	49809	na.	26855	354
2002	62382	816	na.	1300	50272	na.	26986	356
2003	58815	879	1749	1318	52572	405	29057	292
2004	64449	870	na.	1302	52887	530	29732	297
2005	56629	863	na.	1302	55467	654	29672	297
2006	62940	968	na.	1283	57955	755	29718	288
2007	54828	1004	na.	1100	57460	892	28972	282
2008	55717	1004	na.	1424	58597	971	29667	271
2009	52503	966	1342	868	59795	963	28162	217
2010	51631	793	1327	700	60366	939	29807	167

Forrás: KSH T-Star adatbázis

1.2. GAZDASÁGI-INFRASTRUKTURÁLIS SAJÁTOSÁGOK

A regisztrált vállalkozások száma Debrecenben 2007. január 1-én 28.033 volt, amely érték 2001-hez képest 13%-os bővülést jelent. A Hajdú-Bihar megyében bejegyzett regisztrált vállalkozások 56,3%-a működött a megyeszékhelyen. 2001 és 2006 között – követve a megyei és országos tendenciákat – Debrecenben, Miskolcon és Nyíregyházán is növekedett a regisztrált vállalkozások száma, 2007-re azonban már visszaesés tapasztalható. Ennek hátterében alapvetően az egyéni vállalkozások számának jelentős csökkenése áll, ekkor a társas vállalkozásoknál még további emelkedés ment végbe. A vizsgált szuburbán kisvárosokban viszont 2007-ig nem érződött a vállalkozások visszaesése, azaz a reurbanizáció folyamata olyan gyenge volt, hogy az a vállalkozások számában érezhető változást nem okozott. A regisztrált és működő vállalkozások számának változását a makro regionális gazdasági folyamatok sokkal jobban befolyásolják a vizsgált régióban és a városokban, mint a reurbanizáció. Nyíregyházán a legmagasabb a regisztrált vállalkozások 1000 lakosra jutó száma, ami az egyéni kényszer vál-

lalkozások magas számából fakad. Egyelőre nehéz lenne kimutatni a reurbanizáció vállalkozás elszívó hatását, bár kétségtelenül van ilyen folyamat Nyíregyháza szuburbán zónájában is, mint ahogy azt már korábbi vizsgálataimban kimutattam (KÓKAI S. 2009, 2011).

6. táblázat: Regisztrált vállalkozások számának változása a vizsgált városokban
Table 6: Registered enterprises (corporated and incorporated)

Települések	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Debrecen	24818	25812	26762	27648	28263	28505	28033
Miskolc	13012	13546	14036	14769	15267	15545	15458
Nyíregyháza	16237	17101	17794	18469	18996	19317	19185
Hajdúsámson	265	297	326	361	399	477	485
Nyírtelek	250	281	319	347	366	471	465
Alsózsolca	198	243	303	355	374	394	392
Felsőzsolca	316	378	432	508	541	578	568
Nyékládháza	254	271	293	316	332	350	352

Forrás: KSH adatbázis (megyei statisztikai évkönyvek)

Nincs jelentős változás az ezer lakosra jutó vállalkozások számában sem, mindössze egy-két vállalkozás/ezer lakos között mozog a visszaesés. Értékesebb információt nyújt a vállalkozások sűrűsége a szuburbán zóna többi településéhez viszonyítva, illetve a központi nagyváros értékeihez képest. A teljes elemzés helyett néhány év értékeinek elemzése elegendőnek tűnik e differenciák bemutatására. Hajdúsámsonban 2005-ben ezer lakosra 40 regisztrált vállalkozás jutott, ami a Hajdúhadházi kistérségi átlagot, – ahova a kisváros tartozott – ötven százalékkal meghaladta, míg Debrecen értékeinek alig 42%-át érte el. 2005 év végén Alsózsolcán ezer lakosra 60 regisztrált vállalkozás jutott, ami a Miskolci kistérség átlagának 56%-a, a megyei átlagnak pedig 78%-a. Nyírteleken ezer lakosra 52 működő vállalkozás jutott 2005 elején, a társas vállalkozásokból 15, az egyéniekből 37. Ez a Nyíregyházi kistérségi átlagnak az 54%-a, a megyei átlag 87%-a. Mindkét vállalkozási forma elterjedtsége stagnálónak tekinthető kisvárosi és nagyvárosi viszonylatban egyaránt. A nagyvárosi gazdaságokhoz való erős kötődéssel magyarázható, hogy a szuburbiai kisvárosai az 1000 lakosra jutó vállalkozások számában igen alacsony értékekkel rendelkeznek. A regisztrált vállalkozások mutatója elmaradt az országos átlagtól, és még inkább a városokat jellemző szinttől, ami arra utal, hogy ezek a kisvárosok elsősorban lakóhely funkciójukkal kapcsolódnak a központi településekhez, azaz a funkcionális kiterjedés egyáltalán nem mondható el róluk. Mivel a munkavállalók jelentős része a nagyvárosokban dolgozik – az ingázók aránya 50-70% közötti –, jövedelmi viszonyaik is kedvezőbbek. Joggal feltételezhetjük, hogy az ingázók munkahelye túlnyomórészt abban a városban volt, amelynek a szuburbijában éltek. Jövedelmi viszonyaik azonban érzékelhetően elmaradtak a vizsgált megyei jogú városok lakóiétól, akár az egy adófizetőre akár az egy főre jutó SZJA alapot tekintve. Az egy állandó lakosra jutó személyi jövedelem adó Debrecenben (187532 Ft) és Nyíregyházán (175313 Ft) is magasan meghaladta 2008-ban a kisvárosok (Nyírtelek=89050 Ft, Hajdúsámson=67129 Ft) értékeit (KSH, T-STAR

ADATBÁZIS). Miskolc (171601 Ft) esetében (Alsózsolca=94161 Ft, Nyékládháza=167075 Ft, Felsőzsolca=157717 Ft) mindez nem jellemző, jól mutatva, hogy a Miskolc szuburbiumának kisvárosai differenciáltabb társadalmi-gazdasági arculatúak.

A szuburbán települések kiválasztásakor a népességnövekedés mellett a lakásépítések alakulásának is megkerülhetetlen jelentősége volt. A szuburbanizációhoz lakásépítési hullámhoz szükséges pénzügyi háttérrel a kereskedelmi bankok és az új lakásépítési hitel lehetőségek szélesítették, de hozzájárult ehhez a korábbi tanácsi lakások áron aluli értékesítése és a felhalmozódó magánvagyonok lakóingatlanokba fektetése is (DÖVÉNYI Z. – KOVÁCS Z. 1999). Természetes, hogy napjaink folyamatainak feltárásakor is alapvető fontosságú a lakásépítési dinamizmus vizsgálata. A lakásállomány Debrecen és Nyíregyháza szuburbán kisvárosaiban bővült a legnagyobb mértékben 1995-1999 között, ami még a népességnövekedés ütemét is felülmúlta. Ugyanakkor érte el mélypontját a lakásállomány bővülése a nagyvárosokban, ami Miskolc esetében tíz évet foglalt magába. Nem elhanyagolható, hogy a miskolci szuburbia kisvárosainak lakásállomány bővülése és a lakásépítési dinamikája nem mutatható ki, sőt településenként jelentős időbeli eltolódottság állapítható meg. E kisvárosokban az épített lakások száma az 1995 előtti értékek felére-harmadára esett vissza. Alsózsolca kivételével valamennyi vizsgált kisvárosra igaz, hogy az elmúlt öt évben – a reurbanizációs kívánalmaknak sem megfelelően – nem esett vissza a lakásépítések száma (7. táblázat). Minden bizonnyal a szuburbanizációt megelőző időkben épült lakások döntő súlya miatt a teljes lakásállomány közüzemi ellátottsága (pl. vezetékes ivóvíz, csatorna stb.) elmarad a nagyvárosok paramétereitől (Kókai S. 2011).

7. táblázat: Az épített lakások száma 1985-2009 között (db)

Table 7: Number of dwellings built between 1985 and 2009

Időszak	Miskolc	Alsózsolca	Felsőzsolca	Nyékládháza	Debrecen	Hajdúsámson	Nyíregyháza	Nyírtelek
1985-1989	4729	223	294	208	9238	296	5021	262
1990-1994	1685	85	129	113	3809	190	2984	136
1995-1999	1327	83	60	45	2880	238	2674	162
2000-2004	1252	93	64	32	4416	328	4106	68
2005-2009	1649	26	87	38	4065	474	4025	77

Forrás: KSH T-Star adatbázis

Korántsem véletlen, hogy a reurbanizáció egyik „lázmérőjének” tartjuk a lakásépítések és felújítások dinamizmusát, mint ahogy a pénzügyi háttér „kifulladásá” és napjaink hitelválsága is alapvető hatást gyakorol. A kisvárosok és a nagyvárosok esetében – eltérő okok miatt – a lakásépítések stagnálása, illetve enyhén emelkedő tendenciája sem a pozitív reurbanizáció irányát erősíti és mutatja. A kisvárosok lakásállománya a népességcsökkenés ellenére folyamatosan gyarapodott az elmúlt fél évtizedben. A megépült lakások komfortossága a befejezetlen szuburbanizáció kisvárosi problémáit tárja elénk. A 2004. év eleji állapot szerint Nyírteleken a lakások mintegy háromnegyedét kötötték be a közüzemi vízhálózatba és alig több mint tizedét kapcsolták be a

közüzemi szennyvízcsatorna-hálózatba (KÓKAI S. 2006). A közüzemi vízhálózatba bekapcsolt lakások aránya Alsózsoltán 2005-ben meghaladta a 93%-ot, ami magasabb volt, mind a megyei községi (77,2%), mind pedig a megyei átlagnál (87,3%), a közüzemi szennyvízcsatorna-hálózatba a lakások 79,4%-át kapcsolták be. A vizsgált kisvárosokban élők a szolgáltatások többségét is a nagyvárosokban veszik igénybe. A szolgáltatásokkal való ellátottság részletes elemzése jelen tanulmány kereteit szétfeszítené.

ÖSSZEGRZÉS

Az urbanizációs ciklus klasszikus megalkotója a dezurbanizációt a környezethez kapcsolódó értékek előtérbe kerülésével, a reurbanizációt az információs technológia terjedésével hozta összefüggésbe (BERG L. V D 1987). A kisvárosokra az elmúlt fél évtizedben nem nehezedett migrációs nyomás, sőt új helyzet állt elő, ami lehetőséget kínált egyrészt a városiaság, másrészt a kisvárosi társadalmak integrálódására, hiszen egy egészséges helyi társadalom számára nem jelenthet megoldhatatlan feladatot a relatíve kis számban érkező újabb betelepülők befogadása. A dinamikáját veszített szuburbanizáció nyomán napjainkra egy dinamikáját és irányát veszített kisvárosi társadalom és gazdaság képének lenyomata is kirajzolódik. E tekintetben fontos a helyi önkormányzatok szerepe és mozgástere. Az önkormányzatok szerepét eltérő mértékben a hazai urbanizáció kutatásával foglalkozók is fontosnak tartották (ENYEDI GY. 1988, SZELÉNYI I. 1996 stb.), megjegyezve, hogy a vállalkezési és szolgáltatási feltételek minőségén és mennyiségén, valamint a telekárakon keresztül tud a komoly befolyásoló tényezővé válni. Az elmúlt évek foglalkoztatási és vállalkezési krízisei nem azonos mértékben érintették a vizsgált települések gazdaságát és a lakóhely változtatások száma és iránya nem független a gazdasági környezettől. A kisvárosok további fejlődése részben a nagyvárosok fejlődésének függvénye, elsősorban munkaerő-felhasználás, ingázás és lakóterületi vonatkozásban. Több esetben a városközpont is kiforratlan, Nyírtelken a jelenlegi központi területek (Királytelek, Dózsaszőlő) között jelölték ki az új városközpont helyét, melyhez közvetlenül kapcsolódó új, intenzív beépítésű lakóövezetet kívánnak kialakítani. Kereskedelmi szolgáltató terület, 200 ha nagyságú ipari park létrehozása is szerepel a tervek között.

A gondolat sor tovább folytatható: Vajon az urbanizáció következő szakaszára /reurbanizáció/ felkészült-e már a központi város és a szuburbia – beleértve a vizsgált kisvárosokat is – népessége és gazdasága? Megindult-e már ez a folyamat Északkelet Magyarországon? Németh Zsolt disszertációjában az ország összes megyei jogú városokba vándorlók számát mindössze hatezer főben állapította meg. Ha régiókban megindult, akkor mit fog mindez jelenteni, a kisvárosi elit és középosztály egy részének elvesztését, ill. újabb töréseket és repedéseket társadalmuk szerkezetében? A vizsgált időszakot követő vándorlásstatisztikai adatokból a reurbanizáció erősödésére következtethetünk, noha a rétegződési jellemzőkről nincsenek információk. Merre to-

vább kisvárosok? A megújuló, megszépülő nagyvárosok csábítása lesz erősebb? Esetleg lakóik egy része hátat fordít és reruralizálódnak?

IRODALOM

- BAJMÓCY P. (2003): Szuburbanizáció a budapesti agglomeráción kívüli Magyarországon. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem.
- BAJMÓCY P. (2006): A hazai szuburbanizációs folyamatok trendjei 2000 után. In: Csapó T.–Kocsis Zs. (szerk.) Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Szombathely, Berzsenyi Dániel Főiskola. pp. 112–127.
- BERG L. VAN DEN (1987): Urban Systems in a Dynamic Society. Gower Publishing Company Limited
- CSANÁDI G. – CSIZMADY A. (2002): Szuburbanizáció és társadalom. *Tér és Társadalom* 3. pp. 27–55.
- DÖVÉNYI Z. (2007): A belföldi vándormozgalom strukturális és területi sajátosságai Magyarországon. *Demográfia* L/4. pp. 335-359.
- DÖVÉNYI Z. – KOVÁCS Z. (1999): A szuburbanizáció térbeni–társadalmi jellemzői Budapest környékén. *Földrajzi Értesítő* 1–2. pp. 33–57.
- EGEDY T. (2009): Városrehabilitáció és életminőség. Elmélet – Módszer – Gyakorlat. 64. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 152 p.
- EGEDY T. (2007): A történelmi belvárosok rehabilitációja vidéki nagyvárosainkban – Szeged és Győr In: Enyedi Gy. (szerk.) A történelmi városközpontok átalakulásának társadalmi hatásai – Magyarország az ezredfordulón, MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, pp. 261-292.
- ENYEDI GY. (1988): A városnövekedés szakaszai. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HARDI T. (2002): Szuburbanizációs jelenségek Győr környékén. *Tér és Társadalom* 3. pp. 57–83.
- KONRÁD GY. – SZELÉNYI I. (2000): Urbanizáció és területi gazdálkodás. JGYTF. Kiadó, Szeged.
- KÓKAI S. (2006): Adalékok a nyíregyházi településeggyüttes szuburbanizációs folyamatainak vizsgálatához. Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.) Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely, pp. 168-188.
- KÓKAI S. (2009): Nyíregyháza településmorfológiai változásai, azaz a városi tér átértékelődése 1990-től napjainkig. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): A Közép- és nagyvárosok településföldrajza V. Településföldrajzi konferencia. Szombathely. pp. 143-153.
- KÓKAI S. (2011): A szuburbanizáció néhány sajátossága Nyíregyházán.
- KÖSZEGFALVI GY. (2008): Agglomerálódó térségnek jól jön az új város. *Területi Statisztika* 11. (48). évf. pp. 347-349.
- LENGYEL I. – RECHNITZER J. (2004): Regionális gazdaságtan. Dialóg Campus, Budapest–Pécs.
- NÉMETH ZS. (2011): Az urbanizáció és a térbeli társadalomszerkezet változása Magyarországon 1990 és 2001 között. PhD disszertáció, Pécsi Tudományegyetem, p. 242.
- PIRISI G. – TRÓCSÁNYI A. (2006): Átalakuló kisvárosok a Dél-Dunántúlon. *Földrajzi Értesítő* 1-2. pp. 87-108.

- SCHUCHMANN J. (2008): Városiasodó községek és nagyközségek az agglomeráció peremén. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): Nagyközségek és kisvárosok a térben. IV. Településföldrajzi Konferencia. Savaria University Press, Szombathely. pp. 293–305.
- SZABÓ J. (2003): Települési stratégiák a budapesti agglomerációban *Tér és Társadalom* 4. pp. 101–116.
- SZEBÉNYI A. (2006): A szuburbanizáció sajátosságainak vizsgálata Pécs környékén, 2005-ben. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.) Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Berzsenyi Dániel Főiskola, Szombathely. pp. 196–214.
- TIMÁR J. (1993): Az alföldi szuburbanizáció néhány sajátossága *Alföldi Tanulmányok* 15. pp. 217–232.
- TIMÁR J. (1999): Elméleti kérdések a szuburbanizációról. *Földrajzi Értesítő* 1–2. pp. 7–32.
- TIMÁR J. – VÁRADI M. (2000): A szuburbanizáció egyenlőtlen fejlődése az 1990-es évek Magyarországon. In: Horváth Gy. – Rechnitzer J. (szerk.): Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs. pp. 153–175.
- TÓTH J. (1988): Urbanizáció az Alföldön. Budapest. Akadémiai Kiadó. p. 200.
- TÓTH J. (1996): A településrendszer. In: Perczel Gy. (szerk.): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- TÓTH J. (2008): Térszerkezeti, népesség- és településföldrajzi tanulmányok. PTE Földtudományok Doktori Iskolája. Imedias Kiadó, Pécs.
- TÓTH J. (2010): A magyar városodás néhány időbeni és regionális sajátossága. In: Dr. Moholi Károly emlékkötet, Szeged, pp. 185–197.